

ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

На відміну від розвинених країн, в Україні відсутня система, яка гарантує захист людини, що залучається до соціальних немедичних досліджень. Крім того, це робить проблемним проведення міжнародних досліджень та визнання їх результатів. Розглядаються основні принципи, стандарти, та установи, які потрібно впроваджувати у вітчизняну практику досліджень.

Ключові слова: етика досліджень; учасник дослідження; соціальні дослідження.

Постановка проблеми. Проведення наукових досліджень, що передбачають залучення людей (як правило їх називають «учасниками»), може зашкодити особам, яких залучають. В Україні такі дослідження не регламентуються. Винятком є біомедичні дослідження. Натомість, у країнах Північної Америки, Євросоюзу та інших розвинених країнах такі дослідження супроводжуються низкою дозволів та достатньо складною процедурою оцінки етичності запланованих заходів.

Більшість кількісних досліджень у таких науках, як педагогіка, соціологія, психологія передбачають анкетування або опитування людей, що створює певні етичні загрози. Проблема полягає у тому, що в Україні закони та інші регуляторні норми не захищають «учасників» в достатній мірі.

Аналіз досліджень та публікацій. Етичні проблеми виникають тоді, коли дослідження торкаються інтересів і прав «учасників». Дослідження у соціальних науках повинні проходити етичну експертизу ще і для того, щоб гарантувати, що процес дослідження і висновки заслуговують довіри [1].

Соціальні науки розвиваються багато в чому завдяки експериментальним дослідженням із залученням людей. Однак це висуває особливі вимоги до проведення досліджень. Ці вимоги, зокрема, пов'язані з тим, що до дослідження залучаються люди. Вивчення людей в корені відрізняється від дослідження об'єктів фізичного світу, проте тільки у другій половині ХХ сторіччя вчені почали формулювати спеціальний підхід до людей, які беруть участь в експериментах, тобто стали замислюватися про етичні норми, яких повинні дотримуватися дослідники. Розробкою етичних норм і стандартів займаються професійні громадські організації, які об'єднують вчених різних країн [2].

Поняття етики наукових досліджень розроблено внаслідок подій часів Другої світової війни. Перш за все, це були жорстокі дослідження нацистів на людях. У світлі цих подій народилася суспільна потреба в науково-етичних правилах і рекомендаціях для дослідження.

Крім того, нові технології, наприклад, ядерні, ІТ, генні, а також розкриття випадків неетичних досліджень призвели до створення спеціальних наглядових комітетів з етики.

Дослідження на людях мають істотне значення в отриманні наукових знань щоб допомогти людям. У той же час, вкрай важливо, щоб ризики і шкоду звести до мінімуму наскільки це можливо. Дослідник відповідає за людей, яких досліджує [3].

Проведення експериментів із залученням людей у більшості країн відбувається у суворій відповідності до законів, кодексів або інших документів, що були прийняті як на міжнародному рівні так і діють локально. Як поняття етика досліджень найбільш розвинена в медицині. Первинно розроблені документи були спрямовані на медико-біологічні дослідження, але закладені принципи широко застосовуються для всіх областей досліджень, що залучають людей.

У зв'язку з фактами жорстокого поводження нацистських науковців, виявлених під час Нюрнберзького процесу, був сформульований перший офіційний документ щодо досліджень: Нюрнберзький кодекс [4]. Кодекс встановив необхідність інформованої згоди «учасників», обов'язкову спрямованість дослідження на позитивні наслідки для суспільства і вимогу мінімуму ризиків для «учасників». Це вказує на те, що кожен суб'єкт має право припинити участь в експерименті, в будь-який час, і що сам дослідник зобов'язаний припинити його, якщо є загроза для «учасника».

Далі були прийняті інші важливі заяви і правила, які наслідують положення Нюрнберзького кодексу, серед яких Загальна декларація ООН з прав людини [5], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [6], Хартія основних прав Європейського Союзу. [7]. В кожному з них відстежується тісний зв'язок між дослідницької етикою і правами людини.

Крім того, були розроблені навчально-методичні матеріали, призначені для використання в підготовці наукових працівників і членів дослідницьких комітетів з етики у Європі та за її межами. В них розгляда-

ються ключові питання в області етики досліджень за участю людей, в тому числі деякі з етичних проблем, пов'язаних з новими технологіями. [8]. Професійні та наукові асоціації мають власні керівні документи і кодекси етики, адаптовані до специфіки наукових галузей.

На відміну від України, діяльність комітетів з етики регулюється спеціальними документами. Наприклад, в Австралії комітети з етики досліджень людини (Human Research Ethics Committee, HREC) діють відповідно до Національного положення з етики проведення досліджень за участю людини (National Statement on Ethical Conduct in Human Research) [9].

У Норвегії правила етичного регулювання досліджень визначають [10]: Методичні рекомендації з дослідницької етики в області соціальних наук, права і гуманітарних наук (Guidelines for Research Ethics in the Social Sciences, Law and the Humanities), а також Закон про персональні дані (Personal Data Act).

Белмонтський звіт (Belmont Report) [11] узагальнює етичні принципи і керівні принципи для досліджень за участю людини у США. Ці принципи є основою діяльності Департаменту охорони здоров'я та соціальних служб (United States Department of Health and Human Services, HHS), а також інституціональних наглядових рад (IRB).

Постановка завдання. Лише в таких країнах як Україна, які лише намагаються досягти верховенства права, процедури проведення соціальних досліджень досі не визначені. Обраний країною шлях робить впровадження таких процедур неминучим. Тому постає нагальне завдання проаналізувати питання, пов'язане із застосуванням основних принципів, регуляторних правил, документів та організаційних заходів при проведенні соціальних досліджень із залученням людини з метою визначити напрями створення відповідного механізму в Україні.

Виклад основного матеріалу.

1. Комітети з етики

Етичні питання стають ключовим та обов'язковим елементом в соціальних дослідженнях за участю людей. Щоб це гарантувати створені комітети з етики наукових досліджень, які створюються на постійній або тимчасовій основі і наділені правами розглядати проект досліджень та давати дозвіл на його проведення.

У США перед початком проекту необхідно отримати дозвіл від Institutional Review Board (IRB), комісії, яка детально перевіряє етичність та безпечність заходів для «учасників» дослідження. Кожний університет, або науковий заклад має власний IRB. Крім того, кожен дослідник, що бере безпосередню участь, має пройти курс з захисту осіб, що залучені до досліджень, наприклад, The CITI Program in the Protection of Human Research Subjects [12], скласти іспит та отримати сертифікат. Це суттєво затягує тривалість досліджень, але має гарантувати необхідний етичний та безпековий рівень.

Така політика застосовується для всіх дослідників, в тому числі іноземців, які навчаються або працюють в університетах розвинених країнах, але проводять дослідження за кордоном.

В різних країнах комітети мають інші назви, наприклад, в Австралії це Комітети з етики досліджень за участю людини (HREC), які розглядають пропозиції про проведення досліджень з можливими етичними наслідками, і вирішують, чи потрібні додаткові дії для забезпечення безпеки і прав «учасників» [1].

Хоча формально комітети незалежні від університетського або державного впливу, на практиці комітети з етики в ряді університетів, виконують ще одну важливу функцію. Вони допомагають захистити як організацію так і дослідника від можливого судового процесу щодо порушень етики по відношенню до «учасників» [1].

2. Критика роботи комітетів

Не зважаючи на те, що у розвинених країнах отримання дозволів від комітетів з етики на дослідження є звичайною та успішною практикою, в науковій літературі присутня критика не лише етичних принципів, але і діяльності самих комітетів, перш за все за надлишкову бюрократизацію процедури [13]. Деякі дослідники вважають, що головними функціями комітетів з етики мають бути не дозволи, а забезпечення порадами, впровадження публічного обговорення щодо застосування принципів та проблемних випадків. [10]

Існує також думка, що етичний аналіз повинен брати до уваги більше факторів, серед яких культурні, гендерні, етнічні та географічні відмінності. [14]

Разом із цим слід відзначити, що існують суперечки стосовно того, чи корисно обмеження свободи дослідника, і наскільки впливає таке обмеження на результати дослідження.

3. Принципи етики

Незважаючи на те, що в кожній країні дослідження регулюються власними законами та документами, система дозволів та рекомендацій базується на схожих принципах, які спрямовані на етичну поведінку дослідника, що поважає права людей, спільнот та організацій.

Головна ідея полягає в тому, що благополуччя окремого «учасника» дослідження повинно мати пріоритет над усіма іншими інтересами та можливими досягненнями. З цього випливають два головних принципи.

1. Принцип інформованої згоди. Майбутні «учасники» дослідження повинні дати згоду на участь тільки після того, як будуть повністю поінформовані не лише про процедури, але й ризики, пов'язані з дослідженнями. Крім того, дослідники не можуть ставити «учасників» в потенційно небезпечні фізичні або психологічні ситуації, наприклад, внаслідок публікації результатів досліджень. Існує загальна думка, що інформована згода має першорядне значення в етиці наукових досліджень. Отримання інформованої добровільної згоди з боку «учасників» дослідження, як правило, розглядається в якості центрального пункту етичної практики досліджень [10].

Хоча існують різні визначення інформованої згоди, більшість з них висловлюють думку, що вона має містити три наступні елементи:

- адекватність інформації;
- добровільність;

- компетентність.

Адекватність інформації означає, що погоджуючись на участь, учасники повинні бути чітко поінформовані про цілі досліджень, ймовірні несприятливі події, можливості для часткової відмови або виходу з дослідження в будь-який час і без будь-яких наслідків. Добровільність на практиці означає, що згода не повинна бути результатом примусу, маніпуляції, або невинуватих стимулів. «Учасники» дослідження також повинні бути достатньо компетентні, щоб зрозуміти інформацію і повністю знати про наслідки їх згоди [8].

Численні дослідження вказують на те, що «учасники» рідко згадують про що вони домовилися, підписуючи інформовану згоду. Тому зазвичай необхідні презентації проекту або проведення інтерв'ю з «учасниками», щоб переконатися, що вони розуміють всі питання. Також важливим є пояснення, що буде з науковими даними після дослідження. Якщо дані зберігаються протягом подальшого дослідження це теж включають в процедуру узгодження.

2. Принцип конфіденційності та захисту даних, який забезпечує право на приватне життя та спрямований на гарантію того, що всі особисті дані знаходяться в безпеці від непередбаченого, ненавмисного або злочинного використання. Тому захист включає в себе заходи щодо доступу до даних та їх зберігання. Це означає, що дослідники мають гарантувати, що інформація не буде доступна для тих, хто безпосередньо не бере участі в дослідженні. [1]

4. Проблеми застосування принципів

Слід відзначити, що застосування у соціальних дослідженнях згаданих етичних принципів та нагляд за дотриманням таких принципів викликає певні проблеми.

Одна з них пов'язана з допустимістю прихованого дослідження, тобто коли людина не знає про нього і, відповідно, не дає інформовану згоду. Прикладом такого типу досліджень є вивчення соціальних обставин розповсюдження та споживання наркотиків. Прибічники прихованого дослідження кажуть, що неможливо просити інформованої згоди членів таких громад, тому що вони не хочуть бути досліджені [15]. Але не всі згодні із застосуванням такого типу досліджень. Противники стверджують, що з використанням прихованого дослідження соціальні науки не відрізняються від журналістики [16].

Інша проблема полягає у об'єктивності дослідника у випадках, якщо він сам є членом спільноти, яку вивчає [1].

Третя проблема стосується взаємовідносин дослідників з комітетами з етики під час проведення етичної експертизи. Обмеження, які виставляють експерти, можуть впливати на якість або повноту дослідження [1].

Четверта проблема стосується вразливих та некомпетентних груп «учасників». Дуже важливо врахувати вразливість людей у процедурі згоди. Деякі категорії людей потребують особливої уваги: діти, уразливі дорослі (літні люди, ув'язнені, психічно хворі тощо), особи з певними культурними особливостями (наприклад, у деяких спільнотах не існують чи

заборонені письмові угоди, або жінкам не дозволяється давати згоду самотійно).

У таких групах є труднощі в забезпеченні інформованої згоди. Потрібні більш складні процедури для захисту інтересів «учасників». Деякі вчені, навпаки, рішуче виступають проти визначення груп «вразливими» або «некомпетентними», тому що вважають це неетичним [1].

5. Стан проблеми у країнах, що розвиваються

Додаткові проблеми з'являються під час міжкультурних досліджень, коли залучаються люди з різних країн. Програма дослідження повинна відповідати не лише правилам країни ініціатора дослідження, але й міжнародним стандартам та національним законам всіх країн, які беруть участь. Цього не завжди легко досягти [1].

По-перше, у багатьох країнах, таких як Україна, немає установ та норм еквівалентних етичним комітетам, що створені у розвинених країнах.

По-друге, комітети з етики часто не знайомі з соціальними і політичними обставинами в інших країнах. Це може ускладнювати отримання дозволу і суттєво затримати проведення досліджень.

По-третє, існують культурні особливості кожної країни, в першу чергу тих, що розвиваються.

По-четверте, існує проблема безпеки в регіонах, де активно діють кримінальні або військові угруповання, де тривають міжнародні, міжетнічні, релігійні або інші конфлікти.

6. Стан проблеми в Україні

Проблема відсутності законної процедури проведення немедичних досліджень із залученням людини висвітлювалась під час проведення компаративних досліджень схожості та відмінностей мотивацій та поведінки американських та українських студентів бакалаврату [17], в яких автор брав активну участь і мав можливість отримати особистий досвід проходження процедури дозволу. Це дало можливість відзначити деякі особливості, які можуть бути у нагоді при організації відповідної практики в Україні.

По-перше, IRB взяв на себе контроль та відповідальність не лише за дослідження на території США, але й за всі заходи, що відбувались в Україні.

По-друге, як з'ясувалося, в Україні не визначена процедура особистої сертифікації дослідника. Автору довелося пройти спеціальний онлайн-курс [12], скласти іспит та отримати відповідний сертифікат, який дійсний протягом двох років.

По-третє, IRB не лише наглядав за дотриманням процедур та надавав дозволи. У складі бюро працювали дуже кваліфіковані та досвідчені вчені, які були відкриті для обговорення та надали багато корисних рекомендацій, що суттєво покращило якість дослідження.

Нарешті, невизначеність усталеної процедури та відповідних стандартів в Україні суттєво ускладнила отримання дозволу на проведення дослідження з боку IRB та затримало проведення дослідження.

Найбільш повний та авторитетний огляд світового стану стандартів етики наукових досліджень в 126 країнах наведено в міжнародному збірнику стандартів з досліджень людини [18], в якому детально перера-

ховуються посилання на більш ніж 1000 законів, положень та керівних документів, які регулюють дослідження людських суб'єктів, а також стандарти від цілого ряду міжнародних і регіональних організацій.

Цей документ щорічно випускає Управління із захисту прав суб'єктів досліджень США (The Office for Human Research Protections, OHRP), що входить до складу Департаменту охорони здоров'я і соціальних служб США (U.S. Department of Health and Human Services, HHS). Він розроблений для використання дослідниками та комітетами з етики досліджень і є винятково корисним для всіх, хто бере участь у дослідженнях людини по всьому світу.

Для кожної країни стандарти класифікуються за низкою показників, з яких проведення немедичних досліджень стосуються «Загальні положення», тобто які можуть бути застосовані до більшості досліджень з залученням людини, а також «Безпека та захист даних».

Інформація по кожній країні об'єднана у чотири групи:

1. Основні організації – органи, які видають, регламентують або наглядають на національному рівні.

2. Законодавство – закони, нормативні акти та декрети, а також будь-які відповідні конституційні положення.

3. Правила – документи, які створюються та випускаються державними адміністративними органами.

4. Рекомендації – стосується необов'язкових документів.

Стосовно України інформація присутня лише у групах «Основні організації» та «Законодавство». Порожні комірки у групах «Правила» та «Рекомендації» свідчать про відсутність відповідних стандартів в Україні.

Розділ «Загальні положення» визначає Міністерство охорони здоров'я України основною організацією в Україні, відповідальною за проведення досліджень з людьми. Група «Законодавство» містить Статтю 28 Конституції України, статтю 45 Закону про охорону здоров'я, який стосується лише медико-біологічних досліджень та Кримінальний кодекс України, в якому лише стаття 142 стосується немедичних досліджень.

Розділ «Безпека та захист даних» визначає основними організаціями Державну службу України з питань захисту персональних даних та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а відповідна

група «Законодавство» містить ратифіковану Верховною Радою Європейську конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [19] та Закон України «Про захист персональних даних» [20].

Конституція України закріплює на найвищому рівні фундаментальне положення про вільну згоду учасника досліджень: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.» (Розділ II, Стаття 28) [21].

Схожі положення містить Цивільний кодекс: «Медичні, наукові та інші дослідження можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою.» (глава 21, ст. 281) [22].

Кримінальний кодекс України передбачає покарання за незаконне проведення дослідів над людиною (стаття 142) [23].

Але спеціальні положення про порядок проведення немедичних досліджень відсутні, а це означає, що за винятком захисту персональних даних, фактично, «учасник» таких досліджень не має захисту в Україні.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

1. Науковці розвинених країн проводять дослідження із залученням людини лише після дозволу спеціальних комітетів з етики, які розглядають проект та спроможність і кваліфікацію дослідників. Комітети створюються на підставах існуючого законодавства на тимчасовій або постійній основі.

2. В Україні відсутні законні підстави створення комітетів з етики. Це створює проблеми при проведенні спільних міжнародних досліджень, а також визнання результатів досліджень на міжнародному рівні, оскільки не гарантує безпеку «учасників» дослідження.

3. В Україні відсутня процедура персональної сертифікації дослідника, яка б давала йому право брати участь у дослідженнях із залученням людей.

4. Таким чином, в Україні існує нагальна потреба розробки законодавчих пропозицій, які б, спираючись на міжнародні акти та досвід інших країн, створили підґрунтя для існування комітетів з етики, обов'язкових сертифікованих програм підготовки з етики досліджень, норм і рекомендацій, як це прийнято в інших країнах.

Список використаних джерел

1. Mollet, J. A. (2011). Ethical issues in social science research in developing countries: Useful or symbolic. In *Transmission of Academic Values in Asian Studies: Workshop Proceedings*. Canberra : Australian-Netherlands Research Collaboration.
2. Коновалова М. Д. Экспериментальная психология: конспект лекций. Москва: Высшее образование, 2006. – 187 с.
3. Codex Rules and Guidelines for Research. Human subjects research. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.codex.vr.se/en/forskningmanniska.shtml>. – Підзагол. з екрану (дата звернення: 22.02.2017).
4. Code, N. (1949). The Nuremberg Code. *Trials of war criminals before the Nuremberg military tribunals under control council law*, (10), 181–182.
5. Загальна декларація ООН з прав людини. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 05.09.2016).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 08.02.2017).
7. Хартія основних прав Європейського Союзу // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 16.10.2016).

8. Hughes, J., Hunter, D., Sheehan, M., Wilkinson, S., & Wrigley, A. (2010). European textbook on ethics in research. Publications Office of the European Union. – 203 p.
9. National Statement on Ethical Conduct in Human Research. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nhmrc.gov.au/_files_nhmrc/publications/attachments/e72_national_statement_may_2015_150514_a.pdf (дата звернення: 04.01.2017).
10. Brevik, L. M. (2013). Research ethics: An investigation into why school leaders agree or refuse to participate in educational research. *Problems of Education in the 21st Century*, Т. 52, С. 7–20.
11. The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research // The National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. April 18, 1979. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/> (дата звернення: 04.01.2017).
12. The CITI Program in the Protection of Human Research Subjects. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://about.citiprogram.org/en/homepage>. (дата звернення: 23.09.2016).
13. McIntosh, S., Sierra, E., Dozier, A., Diaz, S., Quiñones, Z., Primack, A., & OSSIP-KLEIN, D. J. (2008). Ethical review issues in collaborative research between US and low–middle income country partners: A case example. *Bioethics*, 22(8), С. 414–422.
14. Shore, N. (2006). Re-conceptualizing the Belmont Report: A community-based participatory research perspective. *Journal of Community Practice*, 14(4). – С. 5–26.
15. Hesse-Biber, S. N., & Leavy, P. (2011). Focus group interviews. *The practice of qualitative research*. – С.163–192.
16. Homan, R. (1991). *The ethics of social research*. London : Longman.
17. Ромакин В. В. Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури // Наукові праці ЧДУ імені Петра Могили. Сер.: Педагогіка. – 2010. – № 136, Вип. 123. – С. 34–41.
18. US Department of Health and Human Services. International compilation of human research standards. – 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.hhs.gov/ohrp/sites/default/files/international-compilation-of-human-research-standards-2017.pdf> (дата звернення: 22.03.2017).
19. Европейська конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_326 (дата звернення: 22.03.2017).
20. Закон України Про захист персональних даних // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 12.09.2016).
21. Конституція України // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.09.2016).
22. Цивільний кодекс України // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page> (дата звернення: 15.09.2016).
23. Кримінальний кодекс України // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page5> (дата звернення: 16.09.2016).

В. В. Ромакин,

старший преподаватель, ЧНУ им. П. Могилы, г. Николаев, Украина

ПРОБЛЕМЫ ЭТИКИ ИССЛЕДОВАНИЙ С ПРИВЛЕЧЕНИЕМ ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНЕ

В отличие от развитых стран, в Украине отсутствует система, которая гарантирует защиту человека, привлекаемого к социальным немедицинским исследованиям. Кроме того, это делает проблемным проведение международных исследований и признание их результатов. Рассматриваются основные принципы, стандарты и учреждения, которые нужно внедрять в отечественную практику исследований.

Ключевые слова: этика исследований; участник исследования; социальные исследования.

V.Romakin,

Senior Lecturer, Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

ETHICAL ISSUES FOR HUMAN SUBJECTS RESEARCH IN UKRAINE

Unlike developed countries there is no such thing as a system which guarantees protection to a person involved in social non-medical research in Ukraine. It makes conducting international research and their results acknowledgement problematic. Basic principles, standards and institutions which should be introduced into domestic research practice are reviewed.

Key words: Research Ethics; Research Participant; Social Studies.

Рецензенти: **Сисосва С. О.**, д-р пед. наук, професор, академік НАПН України;
Мещанинов О. П., д-р пед. наук, професор.

© Ромакин В. В., 2017

Дата надходження статті до редколегії 30.03.17